

PREDGOVOR

GRAD KOJI NIJE PRISTAO DA UMRE

CETINJE

1950-1980

GRAD KOJI NIJE PRISTAO DA UMRE

MARKO ŠPADIJER

Matica crnogorska je odlučila da štampa foto-hroniku Cetinja za period 1950–1980, kao svojevrsno svjedočanstvo o životu crnogorske prijestonice u jednom po mnogo čemu specifičnom vremenu.

Cetinje kao vjekovni simbol crnogorske državnosti, uzor kolektivnog žrtvovanja za slobodu, postojanosti patriotizma, morala i osobenog načina života, pružilo je i herojski otpor fašizmu. Grad je po završetku Drugog svjetskog rata nakratko procvjetao kao politički i administrativni centar Narodne Republike Crne Gore. Međutim, ubrzo je postao pretijesan za projekte nove vlasti koja je sedište preselila u Titograd, a lične ambicije vezala za Beograd.

Cetinje je zaboravljeno. Ostavljeno bez života, kao zatrpano ognjište koje zarasta u korov istorije.

Međutim, grad nije pristao da umre.

Cetinje se otima sudbini koja mu je bila namijenjena i pokušava da nađe izlaz. Postalo je industrijski centar.

Foto-dokumentacija koju sadrži ova monografija nekako se poklapa sa periodom začetka i procvata industrije na Cetinju.

Promjena socijalne strukture od činovničke i građanske varoši ka radničkom gradu sama po sebi je dramatična. Grad nije bio dovoljno velik da asimilira priliv mlade radne snage sa sela i prilagodi je urbanim navikama, ali se odbranio od poplave ruralne kulture. Istorija će suditi kakve je rezultate taj proces ugradio u istoriju grada. To je vrijeme ostavilo tragove i ožiljke u gradskom pejzažu i u dušama njegovih građana.

U tom periodu, zahvaljujući odlučnosti gradskih i republičkih vlasti i solidarnosti jugoslovenske zajednice, izgrađen je Njegošev mauzolej, veličanstven spomenik, jedinstven u svijetu.

Za tih trideset godina rasla su prigradska naselja koja jedva da su urbanizovana, a malo se i siromašno gradilo u starom gradskom jezgru. Izuzev fabričkih hala, u

gradskom tkivu, nije ostao nijedan trag dostojan tog relativno dugog perioda. Staro je, bez obzira na zub vremena, ostalo superiorno i oličavalo grad.

Grad, nažalost, nije postao privlačan za sposobne. Dok se između 1948. i 1981. godine na Cetinju broj osoba sa srednjom spremom povećao više od deset puta, broj visokoškoloovanih porastao je za manje od dva puta.

Socijalistički sistem rukovođenja ispoljavao se u radikalizaciji politike i jačanju čvrste ruke za održavanje privilegija. Suzbijanje „malograđanštine“ i „tehno-birokratskih tendencija“ produžilo je mogućnost partijske arbitraže i usporilo moderne i demokratske tendencije.

Cetinje je na tom tridesetogodišnjem putu revitalizacije prošlo uspone i padove. Njegovo radništvo, ekonomska i tehnička inteligencija, bez tradicije, uspjeli su da ovladaju proizvodnjom rashladne tehnike, aparata za domaćinstvo i obuču do zavidnog nivoa, kako po kvantitetu, tako i po renomeu. Cetinjske fabrike se nijesu prilagođavale svjetskoj konkurenciji, pa su definitivno nestale u tranziciji.

Društveni lonac u kome se pretapala jedna generacija tek treba da se osvijetli sociološkim i drugim istraživanjima.

Cetinje je na ovim fotografijama sačuvalo svoj mir, svoju gradsku fizionomiju, dok građani nijesu mogli sakriti sirotinju. Nije bilo velikih zanosa, pa se omladina najviše ispoljava kroz sport, doček štafete i uglednih gostiju, svadbe, sahrane i druge pučke rituale i zabave. Bjelina snijega je uljepšavala svakodnevicu i pretvarala gradski ambijent u park fantastike. Cetinje je danas opet pred izborom da životari kao provincijski gradić sa starom slavom, muzejski hladan i uvrijeđen, ili da nađe u sebi modernu energiju i sposobnost da izađe na put revitalizacije.

Grad u kojemu je pohranjena crnogorska istorija mora postaviti visoko svoje moralne i društvene uzore i proizvoditi želju za identifikacijom.

Sve knjige u bibliotekama, svi predmeti po muzejskim vitrinama, dokumenta koja se čuvaju u arhivima, svi tragovi prošlosti, sav arhitektonski i urbani ambijent, koji su postali dio svijesti – neprekidno zrače cetinjskim duhom.

Cetinje nije ostalo bez prepoznatljive ironične intimizacije sa istorijom, prkosa prema ljudskoj prolaznosti i bez osećaja za svoje mjesto u Crnoj Gori i Evropi. Možda se u tom duhu mjesta krije pogonska energija za budućnost.

Krsto Đuričić je sugrađanin, čovjek sa foto-aparatom, koji je shvatao grad kao porodicu i slikao ga kao da slika svoju decu na izletu, u školi, na rođendan, u žalosti i radosti. Krsto je bilježio promjene godišnjih doba, snjegove i kiše, gradnje i rušenja, zabave i igre, posete važnih ljudi, a najviše cetinjsku svakodnevicu...

Mnogo toga što je zabilježio Krsto Đuričić na Cetinju danas više ne postoji, zaboravili smo i navikli se na novo. Pružio nam je priliku da se prišetimo, lamentiramo, vratimo šetu ili radost.

On se jednostavno srodio sa serijskim aparatom za amatere i počeo da fotografiše. Iz dana u dan, nedeljama, mjesecima, godinama, decenijama... foto-aparat bio je njegov stalni pratilac i sredstvo komuniciranja sa prirodom, gradom i ljudima. Spontanost, istinitost, izvornost i ponekad surovost stajali su ispred njegova objektivna.

On nije tragao za bizarnostima niti umjetničkim efektima. Srijetao se kao prolaznik s ljudima na ulici i bilježio trenutke iz gradskog miljea. U poznatim i nepoznatim portretima može se naslutiti karakter i pročitati psihologija lika. Mislim da je pružio mogućnost da se traga i za psihologijom pejzaža, za dušom Cetinja.

Đuričić nije klasični fotoreporter, hroničar koji juri događaje i radi za industriju vijesti. Mnogo toga što se može smatrati važnim za trideset godina Cetinja, nije zabilježeno na ovim fotografijama. Đuričić je bio naš sugrađanin koji je imao pasiju da fotografiše. Slikao je sve i stalno, često nasumice i bez reda. Njegova upornost, istrajnost, njegova vjera da radi nešto korisno, da je svaki uhvaćen trenutak dokument o vremenu, gradu i ljudima u njemu dalo je vrijedan rezultat.

U njegovoj zaostavštini ima oko 12 hiljada fotografija. Matica crnogorska pomogla je porodici da taj fundus sačuva i zaštititi.

U ovoj knjizi je izbor Veska Pejovića od oko šest stotina fotografija iz te zbirke koji se doima kao velika pozornica bliske istorije, jedinstvena i neponovljiva foto-panorama, koja ima draž dokumentarne priče o Cetinju.

Ko god se od cetinjske kiše štitio gumenim čizmama i ceradom, ko god je sušio čarape na tublama i dobijao bugance, ko god se provlačio kroz tunele od snijega u Njegoševoj i nije se na proljeće čudio otkud posmrtni plakati na vrhu direka, ko je navijao za Lovćen, ko god je šetao Njegoševim parkom, ko god je ljubavio ispod Orlova krša, ko pamti plac između Biljarde i Arhiva bez tunela, ko je pio kafu u Grand hotelu... ko god i će god da je, ako do njega dođe ova knjiga fotografija, prihvaćće je kao porodični album.

A vjerujem i da će onima koji nemaju takvo iskustvo, već jednostavno vole Cetinje, ona takođe biti draga.

U eri vizuelnih komunikacija, kad i najmlađi lako čitaju likovne simbole, nadam se da će ove fotografije izazvati plodnu narativnu i emotivnu vezu koja će im podariti novi život.